

La resistència a les imatges: holocaust, genocidi, barbàrie

Pilar Bonet Julve

Correo electr3nico: pilarbonet@ub.edu

Instituci3n: Universidad de Barcelona

Mesa: Memoria del pasado

Per f3 cap record

Durant trenta sis anys, la meitat de la seva vida, el poeta H3lderlin va viure sol i en silenci a la torre que per a ell va construir el fuster Zimmer de la ciutat de Tubinga; *zimmer*, que en alemany vol dir *cambra*. Fou un espai fabricat dins la buidor del m3n, el lloc idoni per a deconstruir la mem3ria arraulit en els passatges de la dem3ncia. La cambra enlairada on sobreviure d'una mort prematura.

Replegar-se en aquella estança, no fou, per3, una fugida o una derrota, sin3 la clau a la vida: la vida 3s la mort i la mort una classe de vida. I des d'aquell sostremort, H3lderlin restitu3 a la poesia la m3s alta dignitat, la paraula torna finalment a 3sser el que fou d'antuvi: *mestra de la humanitat*. La cambra de la poesia holderliana 3s el cau des d'on iniciar l'escomesa contra l'autoritat dels s3mbols i les testes coronades dels homes. Tota una gesta de silenci, de fidelitat a la poesia, des del minaret de les idees i a la foscor de la tapera dels mots. El poeta, amic de Hegel i Schelling, prefer3 la alienaci3 i la soledat abans que un treball pacient vers la Veritat –la utopia- contra el mur sord, cec i mut que 3s “els dem3s”.

H3lderlin, com Rimbaud, figura com un dels grans poetes de l'esperit modern. Ell, com el poeta franc3s del “*Je est un autre*”, esdev3 el profeta de la ret3rica subterr3nia que defineix l'estil del segle XX. Tots dos completaren la seva obra escrita de molt joves per endinsar-se despr3s en una peculiar experi3ncia del silenci, en el cas de H3lderlin, i de l'acci3 en Rimbaud: ambd3s poetes abdicaren de la poesia per a culminar l'acte po3tic.

La resist3ncia a les imatges

A partir del 1949 el te3ric i cr3tic Theodor Adorno medita sobre la barb3rie, des de la cambra enlairada del record del camp de concentraci3 i extermini creat per el totalitarisme nazi a Auschwitz, intitulant la seva reflexi3 sobre el mal amb un adverb “no pot haver poesia despr3s d' Auschwitz”: de nou el silenci, l'abdicaci3 de la poesia com a culminaci3 de l'acte po3tic... Aquesta experi3ncia del buit, del silenci, de la dissoluci3 de la mem3ria al soterrani de les paraules, ha estat un dels actes m3s originals i caracter3stics de la nostra sensibilitat contempor3nia: les par3boles sobre el silenci de Hofmannsthal, l'epistemologia de Wittgenstein, l'est3tica musical de Webern o Cage, els mots que assassinen les imatges de Ionesco, la po3tica del *Acte sense paraules* de Beckett, la problem3tica de l'etern retorn de Blanchot, les lletanies de Nauman...

La proposta adorniana cont3 una vasta reflexi3 sobre la cultura del nostre temps, sobre la civilitzaci3 i la barb3rie, a partir de la qual es construeix una experi3ncia de la mem3ria plegada de paradoxes i contradiccions: la ren3ncia a la paraula, a la imatge, despr3s de l'horror? Certament, despr3s d'Auschwitz hi ha tamb3 poesia perquè no hi pot haver silenci, ni oblit, per3 tampoc estetitzaci3 del sofriment i la barb3rie. Com l'art pot representar la barb3rie, el genocidi, el terror? Com 3s aquest “despr3s d'Auschwitz?”

L'holocaust s'ha convertit en el s3mbol del mal, en la representaci3 m3xima de la ignom3nia, la cara fosca del segle XX. Un s3mbol d'amplis registres, motiu de molts estudis hist3rics i representacions art3stiques. A l'entorn de l'holocaust com a icona de la barb3rie plantejo fer una an3lisi transversal de les imatges que els artistes generen sobre les guerres, el genocidi, les cat3strofes o la viol3ncia.

Holocaust, genocidi, barb3rie.

La barb3rie com a hist3ria de la civilitzaci3 (Benjamin), les cat3strofes del segle XX i els seus memorials tur3stics (Y3dice), la noci3 del succ3s extrem (Virilio), el trauma col·lectiu (Kest3sz), la negaci3 de la representativitat (Godfrey), la culpa compartida (Ettinger) o la 3tica postmoderna del genocidi (Baumar), s3n experi3ncies, lectures i respostes que no aniquilen la poesia, l'art o la educaci3, sin3 que habiliten una nova consci3ncia 3tica per una producci3 cultural que revisa l'experi3ncia de la mem3ria i de la hist3ria per una major comprensi3 de la extremitud. M3ltiples perspectives cr3tiques i te3riques, molts projectes est3tics, ens

proposen reflexionar sobre la construcció de la història amb imatges, sobre les formes de la narració visual i el poder de la memòria.

Des d'aquestes perspectives crítiques i teòriques proposo fer una anàlisi de diversos projectes artístics que aborden, amb diferents estratègies formals i polítiques, el genocidi i la barbàrie en relació a fets i esdeveniments que han colpit la nostra història més recent: l'holocaust, els afusellaments durant el franquisme, el genocidi de Rwanda, el feminicidi de Ciudad Juárez... Quatre punts d'atenció que ens permeten reflexionar sobre la història i la memòria des de les estratègies i les símbols del poder, des de la repressió política, la violència de gènere, l'espectacle de la tragèdia, el poder de la imatge o la ètica del residu.

Massa sovint atribuïm molt de valor a la memòria i no prou a la reflexió. Com apuntava Susan Sontag, "recordar és una acció ètica, té un valor ètic en si mateix i per si mateix", en aquesta mateixa actitud es desenvolupem els treballs dels artistes contemporanis que vull documentar i contextualitzar dins els paràmetres de la proposta d'aquest congrés: "Art i Memòria".

Quatre projectes bàsics d'artistes contemporanis per a reflexionar sobre el rescat de l'oblit, la fragilitat de la memòria i la construcció de la història des del present: Rebecca Horn sobre l'Holocaust a *Concert per a Buchenwald* (1995), Francesc Abad i la repressió franquista a *El camp de la Bota* (2005-07), Alfredo Jaar i el genocidi de *Rwanda* (1999) i Claudia Bernal amb *Procesión de las muertas de Ciudad Juárez* (2002), entre d'altres.

Al voltant d'aquest projectes es documenten altres treballs també referits a la memòria del horror, la crítica de la història, la consciència política i també la banalització de la catàstrofe, la paròdia del sofriment o l'espectacle de la tragèdia. La imatge, el projecte estètic, com a possible mecanisme que permeti al subjecte sortir de l'espiral social d'alienació i retornar a la condició humana, a l'art, la seva "més alta dignitat".

"La cultura s'ha convertit només en un pretext per al progrés social i el creixement econòmic. I les pressions homogeneïtzadores exercides per la societat moderna i el seu conformisme, en una societat de consum. El nostre benestar està construït sobre l'oblit. Aquest oblit és una injustícia sobre la qual s'edifica el nostre present"
Francesc Abad, 2004

"No hay nada nuevo aquí. De hecho la mayoría de las novedades parecen inéditas por la brevedad de nuestra memoria colectiva. Los actores han cambiado, pero no las acciones... La llegada del nuevo siglo puede conducirnos a la catástrofe final. O puede ser el tiempo en el que se gestione un nuevo pacto entre los intelectuales y la gente. La elección entre estas dos alternativas aún se encuentra de nuestro lado. Yo creo que, en estas circunstancias, la pérdida de la esperanza es el mayor desastre que le puede acontecer a la humanidad. Tener esperanzas es nuestra obligación."
Zygmunt Bauman, 2008